

I. Fabel

Det ska vara roligt att lära sig retorik. Kanske det är därför som den första av de retoriska övningarna är just fabeln. Fabeln är en rolig övning, och passar särskilt bra i början på en retorkurs. De flesta av oss känner igen fabler och kan lätt leva oss in i en fabel eller skapa en egen fabel. Fabeln är en övning där vi både kan slappna av för att vi känner igen fabelns form och släppa loss för att vi kan leva oss in i fabelns karaktärer. Fabeln fungerar därför som en bra introduktionsövning där du som student kan ha roligt och lära känna dina medstudenter. Istället för att behöva ha talängslan för att framträda själv kan du få lov att gömma dig bakom en av fabelns karaktärer.

Samtidigt som fabeln är rolig i klassrummet lägger den också grunden för det du senare kommer att lära dig i övningsserien. En av de mest grundläggande insikterna inom retoriken är att du kan säga en sak på många olika sätt. Istället för att formulera det du vill säga på det vanliga sättet så kan du säga det listigt med en fabel. Du lindar in ditt budskap på ett intresseväckande och roligt sätt i en påhittad historia. Fabeln är alltså ett anorlunda sätt att formulera en tankegång. Vi kan också variera sättet att framföra vårt budskap genom att ändra språket genom att använda retoriska figurer. Det gäller att hitta de rätta orden för just det tillfälle där man talar. De retoriska figurerna återkommer vi till i samband med övningarna ordspråk och lovtal.

Vårt val av språk gäller inte bara språkets stil. En tanke bakom de retoriska övningarna är att du också kan välja framställningsform, en språkstrategi under språkets yta. Fabeln tillhör den första framställningsformen, berättelsen. En berättelse är *ett* sätt att framställa sitt ärende, men det finns även andra framställningsformer. I den här boken kommer du att möta fyra grundläggande framställningsformer: berättelse, förklaring, argumen-

I. FABEL

tation och beskrivning. Du kommer att möta dessa fyra framställningsformer i en serie övningar i stigande svårighetsgrad.

Fabel och berättelse

Eftersom berättelsen är så grundläggande som framställningsform handlar de två första övningarna om olika sorters berättelser. Den här första övningen handlar om påhittade berättelser. Till de påhittade berättelserna hör all fiktionslitteratur, allt sådant som är uppdigt och inte bokstavligen sant. Hit räknas sagor, skönlitteratur, serier och science fiction. Den andra övningen handlar om realistiska berättelser, sådana som mycket väl skulle kunna vara sanna.

Mycket schematiskt kan vi säga att alla berättelser innehåller några återkommande komponenter. Det finns en aktör som agerar i berättelsen, ibland en huvudaktör (protagonist) som agerar gentemot en motståndare (antagonist). Berättelsens handling är det som sker i berättelsen, ofta strävar huvudkaraktären efter något, ett subjekt som söker ett objekt. Det finns ofta en givare som ger något till en mottagare. Det finns ofta en hjälpare (till huvudaktören) som på något sätt kämpar mot en motståndare. Sedan händer något som komplicerar handlingen innan det vänder (*peripeti*) och berättelsen går mot sin upplösning. För att berättelsen ska bli trovärdig söker vi att hitta orsaker till de handlingar som karaktärerna utför.

Fabeln som retorisk övning

Fabeln är den första övningen av de retoriska övningarna *progymnasmata*. Den klassiska definitionen av en fabel är: "En falsk framställning som efterbildar sanningen". Fabeln är falsk för den är inte bokstavligen sann. Fabelns berättelse är påhittad, djur kan faktiskt inte tala. För den som inte förstår att budskapet ligger under ytan kanske den till och med kan uppfattas som lögnaktig. Men när vi lämnat barndomens naiva tilltro till sagor och berättelser uppstår ett kritiskt tänkande när vi frågar oss vad berättaren vill säga med sin berättelse. Vi försöker förstå berättelsens budskap, tolka den sanning som fabeln på ett djupare plan vill kommunicera. Den peda-

gogiska tanken bakom övningen fabel är att uppmärksamma förhållandet mellan den påhittade berättelsen och det budskap den vill framföra.

I den svenska skolan har fabler länge ingått som en del av undervisningen i modersmålet. Men fablerna har ofta förenklats till att vara en slags barnsagor och bara använts för den första läsinläringen. Man har då missat den pedagogiska tanken med övningen fabel. Det retoriska bruket av fabler bygger på en större tanke, nämligen förhållandet mellan textens ytstruktur och dess betydelse. Enligt den främste romerske retorikpedagogen Quintilianus är förhållandet mellan tesen och texten det grundläggande för hela retoriken. Han kallar textens betydelse för dess *res* (den sak texten handlar om), och textens form kallar han dess *verba*, ordalydelse. Övningen fabel går rakt in i retorikens kärna eftersom den skiljer det berättelsen handlar om, fabelns moral, så långt som möjligt från dess framställningsform, berättelsens handling. Fabeln lär oss att man kan säga en sak på många sätt, få fram samma budskap med olika fabler, men också att samma fabel kan tolkas på olika sätt av olika människor.

Vad lär vi oss av detta?

När vi arbetar med fabler kan vi utgå från en berättelse och söka tolka dess budskap. Då frågar vi efter fabelns moral och ställer den klassiska skolfrågan: ”Vad lär vi oss av detta”? Kanske fabelns budskap är outtalat, dolt och lite svårtolkat. Kanske författaren inte ville vara helt tydlig med sitt budskap utan dölja en kritisk tes. Kanske författaren ville att man själv skulle få känna glädjen av att ha fattat vad det hela handlar om.

Men man kan också utgå från en moral och skriva en fabel för att framställa detta budskap. Du skulle till och med kunna skriva flera fabler för att få fram samma budskap. Utgår vi från en befintlig berättelse är vi mottagare som tolkar en framställning. Utgår vi från moralen är vi produceter som skapar ett budskap.

Retorikens teori är både inriktad på produktion och tolkning. Den är en kodifierad praxis. Cicero säger (*Om Tälaren* I.146) att ”det är inte vältaligheten som har fötts ur konsten utan konsten som har fötts ur vältaligheten”. Retorikens teori har uppstått genom att ”vältaliga människors medfödda sätt att tala av somliga har gjorts till föremål för systematiska

I. FABEL

iakttagelser”. Teori och praktik hör ihop i retoriken. Föredömliga tal blir grunden för en teori som man sedan använder för att producera nya tal och texter. Att lära sig av förebilder kallas inom retoriken för *imitatio*, efterbildning. När du gör övningarna i den här boken kan det komma att innebära både att du tar efter sådant som är bra i de texter du utgår ifrån och att du tar efter de tal och texter som duktiga medstudenter producerar.

Fabelns historia

Fabeln har en lång historia. Den går tillbaka till den äldsta folkliga berättarkonsten. Det grekiska namnet för fabel är *mythos*. Fabeln är precis som myten en meningsbärande berättelse. Myten talar till oss på ett djupare intuitivt sätt än den logiska framställningen. Den skapar en föreställningsvärld där vi kan leva oss in i en annan verklighet som ändå har en slags förbindelse med vår verklighet. Både det grekiska ordet *mythos* och latinets *fabula* går tillbaka till verb som har med muntlig framställning att göra. Fabeln tillhör ursprungligen en muntlig berättarkultur.

Fabeln har historiskt ofta fungerat som ett sätt att kritisera överheten. Många av de allra äldsta fablerna förknippas med den grekiske fabeldikta- ren Aisopos, 620-560 f.Kr. Han var en frygisk slav på ön Samos, som framförde ett samhällskritiskt budskap i fabelns form så väl att han lyckades bli frigiven genom sin kvickhet, men till sist blev han dödad på grund av att han alltför frispråkigt vågat kritisera makthavarna. Ofta handlar budskapet i de aisopiska fablerna om motsättningen mellan slavägare och slavar, maktägande och förtryckta, rika och fattiga. Den svage kan många gånger genom sin list överlista den starke, men i de aisopiska fablernas värld väntar ingen revolution utan maktens män gör ändå som de vill.

Fabeln har använts i skolans värld ända sedan de första skolorna grundades av sofisterna i Grekland på 400-talet f. Kr. Sofisterna var retoriklärare som lärde ut en syn på kunskap där allt inte självklart är som det ser ut vid första anblicken. Denna livsvisdom återfinns i fabelns moral. Typiska moraler hos fabler är att den smarte svage kan vinna över den starke, att det är dårskap att offra något litet men säkert för att vinna något större men osäkert, ironin i att någon gräver en grop för andra men faller själv däri, det dåraktiga i att inte planera för framtiden.

Olika sorters fabler

Fabler är ofta djursagor, t.ex. sköldpaddan och haren, men det finns även fabler där huvudpersonerna är personifierade växter, föremål eller egenskaper, t.ex. nordanvinden och solen; och fabler där huvudpersonerna är människor, t.ex. hönan som värpte guldägg. Dessa grundformer kan blandas så att exempelvis människor talar med djur eller djur talar med växter.

Fabelns uppbyggnad är enkel. Fabeln fokuserar på en enskild händelse som innehåller fabelns moral. Handlingen innehåller antingen en huvudperson vars handlande illustrerar ett generellt beteende eller två huvudpersoner där exempelvis den ena kan vara förnuftig och den andra oförnuftig, och där handlingen leder fram till att den ena förlorar medan den andra vinner. Sättet att framställa motsatta karaktärer (förnuftig och oförnuftig, svag och stark) och motsatta handlingar (vinst och förlust) beror på det retoriska bruket av fabeln i undervisningen. När man sätter karaktärer och handlingar mot varandra framträder kontrasterna tydligare och då förstår man lättare fabelns moral.

Moralen hos fabeln växer fram direkt ur handlingen. (Inom litteraturvetenskapen har *fabel* blivit en teknisk term för berättelsens handling). Moralen dramatiseras i berättelsen och behöver inte sägas rakt ut. Moralen kan också utsägas som ett påstående i form av ett ordspråk eller en maxim, *Surt sa räven*. Aisopos fabler och vissa ordspråk är så nära besläktade att dessa ordspråk kan sägas vara förkortade fabler. ”En svala gör ingen sommar” kommer från fabeln om slösaren och svalan. ”Otack är världens lön” kommer från fabeln om valnötsträdet. ”Den som gapar över mycket mister ofta hela stycket” från fabeln om hunden och köttstycket. ”Nöden är uppfinningarnas moder” från fabeln om kråkan och tillbringaren. Vissa fabler är så korta att de kan ses som förlängda ordspråk, exempelvis *Räven och rönnbären*.

Fabelns karaktärer

Den indirekta påverkans metod är ingången till övningen fabel. Fabeln berättar en spännande påhittad berättelse för att få fram ett budskap. Fabelns karaktärer representerar en större grupp. De är platta karaktärer,

I. FABEL

vilket innebär att de saknar inre liv och inte förändras över tid. De personifierar dygder och laster, som tapperhet och feghet, ärlighet och oärlighet, tålamod och otålighet, ödmjukhet och skrytsamhet, vänlighet och grymhet, uppriktighet och smicker, list och naivitet.

Berättelsen handlar ofta om djur. En fördel med de påhittade djursagorna är att många människor är djurvänner och älskar djur. Vi kan därför lätt identifiera oss med djuren, vi kan leva oss in i fablernas värld. En annan fördel med djursagorna är att det finns stereotypa föreställningar knutna till olika djur. Fabelns platta karaktärer representera en viss egenskap i mänskligt beteende: den listiga räven, den trofasta hunden och den självständiga katten, den stolta påfågeln, den dumma åsnan, den giriga grisen och den kloka ugglan. Fabelns trovärdighet beror på hur väl den följer dessa stereotypa karaktäriseringar av mänskligt beteende och hur väl den lyckas förmedla den underliggande moralen. Det gör att dramats karaktärer redan är givna i vår föreställningsvärld. Innan man börjar skriva en fabel kan man börja med att skriva upp vilka mänskliga egenskaper vi förknippar med vilka djur. Man kan då skriva en lista enligt följande mönster: Hungrig som en varg, hal som en ål, stark som en björn, tyst som en mus, envis som en åsna. Vissa djur är starkt förknippade med vissa egenskaper, andra är öppna för tolkning (som åsnan här ovan).

Att vi tillskriver djur mänskliga egenskaper har naturligtvis inte så mycket att göra med de verkliga djurens egenskaper. Istället kan det många gånger vara frågan om stereotyper och fördomar. De stereotypiska föreställningarna om djur handlar om djuren i vår föreställningsvärld, de är sociala konstruktioner. I denna fantasivärld finns ett helt persongalleri med färdiga karaktärer. När man ska börja skriva en fabel är detta naturligtvis en stor tillgång. Man behöver inte skapa berättelsens karaktärer från början utan kan anknyta till de kulturella konventioner vi lärt oss som barn.

Allegori

Fabeln är en sorts allegori, den säger en sak genom att säga något annat. I en allegori omtalas något med hjälp av metaforer som syftar på det egentliga ärendet, saken. I allegorin binds en rad metaforer samman så att de bildar en sammanhängande berättelse.

Kurt Johannesson, Sveriges förste retorikprofessor på senare tid, liknar en retorisk situation vid en medeltida borg. På väg mot borgen kommer en okänd person. Är det en fiende som vill inta borgen? Bakom tinnar, torn, höga murar, vallgravar och en uppdragen vindbrygga sitter befolkningen väl förskansad och redo att försvara sig mot anfall, beredd att skjuta pilar mot alla angripare. Den som försöker närma sig någon annan måste först övertyga att man kommer med fredliga avsikter så att försvararna öppnar porten i stadsmuren och sänker ned vindbryggan över vallgraven.

På samma sätt är det med retoriken. Den som vill övertyga någon annan måste först försöka få den tilltalade att stanna upp och lyssna, bli välvilligt inställd och mottaglig för påverkan. Istället för att gå rakt på sak med ett budskap mottagaren kanske inte vill höra, och därför riskera att bli avvisad, kan den som vill påverka andra välja den indirekta påverkans metod. Man berättar en spännande historia som leder fram till det man vill säga.

Fabelns stil

Fabelns stil bör vara enkel och rakt på sak. Fabeln använder inte många beskrivningar, sinnesintryck eller retoriska figurer. Berättelsen är enkel och händelserna kronologiskt återberättade. Eftersom handlingen är så enkel är iscensättningen generell, den knyts vare sig till en viss tid eller till en viss plats. Fabeln fokuserar i stället på den avgörande händelsen och moralen, inte på scenen eller karaktären.

Sagan om den lilla röda hönan

Vi ska nu se lite närmare på två versioner av en och samma fabel. Den första versionen kan kanske sägas utgöra någon slags originalversion, även om det finns många varianter även av den. Den andra versionen är en politiskt vinklad modern version av samma fabel, publicerad av Svenskt näringsliv strax före jul 2007. Genom att analysera och jämföra de två versionerna kan vi lära oss både hur svenskt näringsliv gjorde för att skapa sin reklamkampanj och hur vi själva kan göra för att använda fabler.

Sagan om den lilla röda hönan är en fabel. Både fabeln och sagan är

I. FABEL

påhittade berättelser, men det som skiljer sagan från fabeln är att budskapet i sagan inte alltid är så lätt att se, även om det finns där under ytan. Fabeln däremot har för avsikt att säga oss något om det mänskliga livet.

Det var en gång en liten röd höna. En dag hittade hon ett vetekorn på gården.

- Vem vill plantera det här vetekornet? Frågade hon.
- Inte jag, sa hunden.
- Inte jag sa, katten.
- Inte jag, sa kalkonen.
- Då gör jag det, sa den lilla röda hönan.

Så satte hon ner vetekornet i marken. Efter en tid började det växa, och snart tittade ett grönt strå upp ur marken. Solen sken och regnet föll, och strået blev allt större. Till sist fick det ett stort, tungt ax med mogna vetekorn.

- Vem vill skörda vetet? frågade den lilla röda hönan.
- Inte jag, sa hunden.
- Inte jag sa, katten.
- Inte jag, sa kalkonen.
- Då gör jag det själv, sa den lilla röda hönan.

Så hackade hon av vetestrået med sin skarpa näbb.

- Vem vill tröska vetet? frågade den lilla röda hönan.
- Inte jag, sa hunden.
- Inte jag sa, katten.
- Inte jag, sa kalkonen.
- Då gör jag det själv, sa den lilla röda hönan.

Så tröskade hon vetet genom att slå det med vingarna.

- Vem vill gå till kvarnen med vetet och få det malet till mjöl? frågade den lilla röda hönan.
- Inte jag, sa hunden.
- Inte jag sa, katten.
- Inte jag, sa kalkonen.
- Då gör jag det själv, sa den lilla röda hönan.

Så gick hon till kvarnen med vetet, och efter en stund kom hon tillbaka med mjölet i en liten säck.

- Vem vill baka en kaka av mjölet? frågade den lilla röda hönan.
- Inte jag, sa hunden.
- Inte jag sa, katten.
- Inte jag, sa kalkonen.
- Då gör jag det själv, sa den lilla röda hönan.

Så gjorde hon en deg och satte den i ugnen. Snart var kakan färdiggräddad

- en gulbrun, härligt doftande kaka.
- Vem vill äta kakan? frågade den lilla röda hönan.
- Jag! sa hunden.
- Jag! sa, katten.
- Jag! sa kalkonen.
- Ånej, det gör jag själv, sa den lilla röda hönan.

Och så åt hon och hennes små kycklingar upp kakan, så att det inte blev en smula över åt hunden, katten eller kalkonen.

Återkommande berättardrag

I berättelsen ser vi några återkommande berättardrag. Hunden, katten och kalkonen svarar på inte mindre än sex frågor från den lilla röda hönan. Frågorna besvaras alla med tre svar, det typiska tretalet. För varje gång frågan ställs stiger spänningen och man undrar hur det ska gå på slutet. Hunden, katten och kalkonen karaktäriseras som lata. De framstår som typer som också har sin motsvarighet bland oss människor. Den lilla hönan framstår tvärtom som arbetsam och flitig, en förebild för alla lata. Hur gick det då på slutet? Jo, den arbetsamma och flitiga fick sin belöning och de lata blev utan. Vad lär vi oss av detta? Fabelns moral är inte direkt uttalad, men de flesta skulle nog säga att fabeln vill säga något om att flit och arbete ska löna sig. Kanske kan man uttrycka det som ett negativt påbud: den som inte arbetar ska heller inte äta. Denna formulering kommer ursprungligen från aposteln Paulus, men har sedan återanvänts av exempelvis Lenin.

Svenskt Näringsliv julen 2007

På den andra sidan av den politiska kartan från Lenin hittar vi arbetsgivarorganisationen Svenskt Näringsliv. Strax innan jul 2007 publicerade de sagan i stora helsidesannonser i flera stora dagstidningar. Julsagan var del av en kampanj där det övergripande budskapet var att julhandel är bra.

Det var en gång en liten röd höna. Rätt som det var, när hon pickade i marken, hittade hon några vetekorn. Hon ropade till alla de andra djuren på gården: ”Om vi hugger i tillsammans och planterar det här vetet kommer vi snart att kunna äta gott bröd”. ”Räkna inte med mig”, svarade kon. ”Inte med mig”, svarade ankan. ”Inte med mig, heller”, svarade gåsen. ”Då gör jag det själv då”, sa den lilla röda hönan. Och det gjorde hon.

Vetet växte sig frodigt och blev moget för skörd. ”Vem vill hjälpa mig att skörda vetet?”, frågade den lilla hönan. ”Inte jag”, svarade ankan. ”Det är rimligen inte mitt bord”, sa grisen. ”Det är under min värdighet”, sa kon. ”Det passar inte min befattningsbeskrivning”, sa gåsen.

Sedan blev det dags att baka bröd. ”Det är kvalificerad övertid”, sa kon. ”Jag har ingen auktorisation för sånt”, sa grisen. ”Förbjudet av min fackförening”, sa gåsen. ”Det blir bara skatt”, sa ankan. ”Då gör jag det själv”, sa den lilla röda hönan. Och det gjorde hon.

Hon bakade fem limpor bröd och visade de andra djuren. Nu blev det ett fasligt oväsen på gården. Alla djuren ville ha, ja de krävde en bit. Men den lilla röda hönan tyckte att hon slitit så och nu ville hon njuta sina bröd i lugn och ro. ”Övervinster”, brölade kon. ”Själviska egoist”, kvackade ankan. ”Tag brödet i skatt”, krävde grisen. Och alla djuren började vifta med plakat och krävde solidarisk fördelning av bröden och att ingen ska kunna göra vinst på att baka bröd.

Bonden, som sett alltihop, grep in. ”Du får inte vara självisk, lilla höna. Se på alla de andra här på gården, det är mitt ansvar att fördela de här bröden rättvist”, sade han. ”Men...men...”, sade den lilla röda hönan, ”jag har ju slitit ihop till bröden själv.” ”Just det”, sade bonden. ”Det är det fina med friheten här på gården, vem som helst får jobba så mycket hon vill. Vi ska ha fri företagsamhet – i kontrollerade former! Det ska du vara glad för, det finns gårdar där du hade fått ge allt till mig. Här tar jag ingenting, ett bröd får du behålla själv – tillsvidare i alla fall – och de andra fyra lägger

vi in i den gemensamma visthusboden, som jag fördelar till de andra ur. Det här är en riktig välfärdsgård”, förklarade bonden, som blivit riktigt entusiastisk av sitt tal.

Och så blev det. De fyra bröden fördelades ur visthusboden. Fast två bröd hann tyvärr mögla och kon sålde sin bit svart till grisen. Sedan levde djuren lyckliga i alla dar. Men de undrade ofta varför den lilla röda hönan aldrig bakade fler bröd.

Vinkling av fabeln

Vi känner igen berättelsemönstret från originalversionen. Den lilla röda hönan är en symbol för flit och företagsamhet. Mot henne står tre lata djur, den här gången omväxlande ko, anka, gris och gås. Eftersom man kan byta ut dem verkar det som om deras lättja inte är så starkt knutet till djurens traditionella egenskaper. Berättelsen vinklas genom att lättja förknippas med ord som har med fackligt arbete att göra: befattningsbeskrivning, kvalificerad övertid och övertinst. Fabelns motsvarighet i det verkliga livet kan tolkas som den strävsamme företagaren som inte får någon hjälp av sina medmänniskor, de andra djuren, och som motarbetas av staten och dess skatter och regleringar av näringslivet. Om nu de lata djuren framstår som fackligt organiserade så finns även i den värld där berättelsen utspelas dessutom en övergripande nivå, en bonde som griper in för att ställa till rätta den oordning som uppstått i hönsgården. Kanske vi ska tolka bonden som en symbol för den socialdemokratiska politiken som Svenskt näringsliv motsätter sig. Bonden kontrasterar ju sin gård mot andra gårdar där man tar allt från den företagsamme, vilket leder tankarna till ett kommunistiskt samhällsskick. Den här versionen av sagan slutar på ett helt annat sätt än den tidigare. Den lilla röda hönans företagsamhet kvävs av bondens ingripande. Vad lär vi oss av detta? Det budskap svenskt näringsliv vill få fram är nog att staten inte ska kväva den fria företagsamheten.

I. FABEL

De ekonomiska fablernas värld

Den här sagan har funnits länge i de ekonomiska fablernas företagsvänliga värld. Budskapet togs inte väl emot av många tyckare och skribenter. En bloggare på vänsterpartiets hemsida i Borås kallar sagan ”en julklapp till landets arbetare i ett läge där en allt större del av kakan går till kapitalägaren och en allt mindre bit återstår att fördela mellan arbetarna! Inte med ett ord nämner man att det är arbetarnas slit som skapar mervärdet, i sagan är de bara lata och missunsamma. Sagan är som en spottloska i ansiktet på landets arbetare!”

Själva poängen med en allegori är att man ska kunna framföra ett budskap i lite inlindade ordalag. Nyckeln till en bra allegori är att åhörarna ska dras med in i berättelsen, att de ska kunna förstå vad man vill säga utan att motståndarna ska kunna attackera dig för smutskastning. Att sagan om den lilla röda hönan skulle vara ett angrepp på landets arbetare sägs inte rakt ut utan det är en tolkning som får stå för den bloggare som reagerat på den outtalade tesen i texten.

Vad lär vi oss av fabeln?

Av övningen fabel lär vi oss att man kan framföra ett och samma budskap på många olika sätt. Man kan ju skriva många olika fabler för att få fram samma moral. Vi kanske också lär oss att det kan vara ett effektivt sätt att få fram sitt budskap om man gör det lite roligt och använder den indirekta påverkans metod. Det finns också en massa konventioner att ta hänsyn till, exempelvis de stereotypa framställningarna av olika djur.

På bokens webbsida www.retorikensgrunder.se finner du exempel på hur man kan arbeta med fabler genom att förlänga och förkorta dem, studentexempel, studenters kommentarer till övningen och responsfrågor till övningen. Där finns även historiska, pedagogiska och teoretiska fördjupningar.